

ilyen folyamatosan bővíthető adatbázis összeállítását.

Sajnos egyre kilátástalanabbnak látom, hogy a kultusz főalakjával leszámolhatunk. De talán, ha a reálisan létező József Attila életét és gondolkodását próbáljuk feltérképezni, az valamelyest rámásolódhat a kultikus bálványra. Mert ha nem tudjuk leválasztani a szövegekről a fölöttük hatalmi pozícióba íródott életrajzi narratívát, hogy azt a rendszeres és tudományos életrajzkutatás által felderített élettények – forráskritikával kezelhető és a hiátusokat tiszteletben tartó – kronológiájával váltsuk fel, akkor a József Attila-életműnek egyre kevesebb köze lesz az irodalomhoz, és recepciója egyre nagyobb mértékben az irodalomról folytatott diskurzustól távol maradó üdvtan narratívájába zárja be magát.

Bodor Béla

SZÉPSÉGEK SZAKADATLAN SZÓZUHATAGA

Kőrösi Zoltán: *Milyen egy női mell?*
Hazánk szíve – Regény
 Kalligram, Pozsony, 2006. 288 oldal, 2600 Ft

Kőrösi Zoltán zavarbaejtően szép mondatokat ír. Ami jó is, meg nem is. Egyes olvasóknak feltehetően jó, másoknak meg nem biztos, hogy az. Egyeseknek olykor talán igen, olykor talán nem. Egyeseknek először lehet, hogy igen, később viszont lehet, hogy nem. Külön-külön, bekezdésnyi adagokban, igen, összességében, regényabroncsba fogva viszont nem. Bevallom, ilyesféle hasadt lelkű olvasó volnék magam is.

Vegyük sorra könyvünkől mindazt, ami szép! (Jobb szót nem találok Kőrösi prózájára, mint hogy „szép”, kerülni nem tudom a használatát, szinonimákra nem lelek, s így elnézést a folytonos szóisméltésért.) Szép maga az indítás, tanítani lehetne valamely prózaíró-tanfolyamon: „*Vasárnap volt, augusztus vége, a városra hetek óta nem esett eső. / A felhőtlen ég alatt porzagúan izzottak a kövek, a kevés hajnali harmatot pillanatok alatt szívta fel a reggeli nap heve.*” (7.) Olyannyira szép a nyitókép, és olyannyira tet-

szik szerzőnknek is, hogy később egy hosszú leírásban meg is ismétli. (148.) Kőrösinek gyakran éppúgy tetszik egyik-másik saját mondata, mint Esterházy Péternek Camus PESTIS-ének többször is felhasznált részlete a „szélsépberte és szélsziszolta égboltról”. Persze másmilyen dolog, másmilyen lelki és szakmai helyzet, ha valaki mást ismétlünk, nem pedig önmagunkat. De ezt szerzőnk is jól tudja, hiszen maga is idéz egy motívumot Mészöly Miklós MEGBOCSÁTÁS-ából, a levegőben megmaradt vonatfüstcsík képét. De lehet, hogy ezúttal is önmagát, önmaga megelőző könyvét, a füstcsíkmotívumot felhasználó BUDAPEST, NÖVÁROS-T ismétli (meg egyébként is gyakran feltűnnek az előző kötet bizonyos részletei az újban), mely könyv viszont talán nem is annyira Mészölyt ismétli, hanem a füstcsíkmotívumot korábban már ismétlő pálya- és nemzedéktárs Darvasi László egyik regényét, A KÖNNYUTATVÁNYOSOK LEGENDÁJÁ-T... Kőrösi tehát egyszerűen az ismétlés kedvéért ismételi, az ismétlés örömeért és szépségéért.

A legfőbb kérdés meg persze az, vajon a Kőrösínél többször ismételt mondatok – akár a Mészöly-ornamens, akár bármely más retorikus díszítmény – mennyire nyerik el az olvasó kegyét, milyen határfokon szervesülnek a regénytestbe. Az ismétlés alakzata ugyanis könyvünk egyik legszembeesőbb tulajdonsága, tolatkó ékessége. Amennyiben a MÍLYEN EGY NŐI MELL? gerincét a mérsékelt variációkban ismétlődő gondolatok, motívumok, emberi viszonyrendszerek adják. Lehet az ismétlés tárgya egy kesernyés férfiillat, egy felfelé legyintő kézmozdulat, egy bennrekedt káromkodás vagy sóhaj... Vagy éppen egy-egy telt szentencia, például: „*A világot nem lehet úgy megszeretni, hogy folyton csak túlélésre gondolunk. Nem arra való az idő, hogy túléljük, hanem arra, hogy átéljük, érti ezt?*” (91–92.) Mindezt persze az egyik regényfigura mondja a másiknak, apa a fiának, mely tanítás ráadásul pár oldallal később újra elhangzik, ezúttal egy cirkuszi ember szájából, noha ugyanannak az Ádámnak címezve. (103.) Ámde végső soron a szentenciát a szerző az olvasónak címezi, és ehhez csak eszközül szolgál az egymással egyébként is egyre inkább összemmosódó, egymással könnyedén összekeverhető szereplők, szereplőtípusok. Bevallom, Kőrösi regényének (a műfaji megjelölés hangsúlyosan szerepel a cím alatt) eseményekben,

helyszínekben, szereplőkben, magánéleti és történelmi fordulatokban bővelkedő vonulattáról, e vonulat családregényszerű epikai értékeiről nem tudok mit mondani. Nem látom értelmét, hogy elszámoljak, sem magamnak, sem a többi lehetséges olvasónak, az Orlik és a Flaschner család egymásba kapaszkodó történetéről, amely a XIX. század közepétől egészen napjainkig húzódik. Hiszen enélkül is, Kőrösi vállalkozása nélkül is jól ismerjük a magyar történelem jellegzetes körülményeit, eseményeit, fordulatait. A szerelemről pedig – akár van, akár nincs – talán élvezetesebb olvasni, mint beszélni. Ráadásul Kőrösi könyvének lényege, noha éppenséggel a történelemről és a szerelemről szól, mégsem a történelem és a szerelem. A MILYEN EGY NŐI MELL? értékét ugyanis nem regényszerűségében látom, azaz hogy nem látom regénynek Kőrösi könyvét, inkább csak regényszerűnek. Mely „csak” persze csupán az érem egyik oldala, amelyet bőségesen kárpótol az érem másik oldalának megannyi poétikus szépsége. Folytassuk hát a szépségletárt ott, ahol abbahagytuk, a lelegején!

A nyitóoldal szabályos leírását szabályos retorikai fordulatok gazdagítják, például: „*Ki hinnen, hogy odalent, a zavaros folyómeder mélyén egy régi forrás bugyborékol?*” (12.) Akárha Jókai Vaskapu-leírásának mézédés nyelvezetét ízelelnék újra. És ha ráadásul még szeretjük is ezt az ízt, nem zavarhatnak minket könyvünk jellegzetes túlfogalmazásai sem, hiszen szépek. Kőrösi prózájában majd’ minden szónak kell, hogy legyen bővítménye, például: „*A városzéli földet berendelt csöszök suhogó pálcákkal vigyázták a magasra púpozott dinnyehalmokat.*” (17.) Vagy legalábbis halmozva álljanak egymás után a szavak: „*...váratlan csend támadt a kiabálások és kalapálások, sípok, dobok, csattanások és zörejek, szárnyverdesések és patadobbanások hangzavarában.*” (18.) Hát még akkor hogy örülhetünk, amikor a szép szavakkal ízes mondatok ráadásul a szavakra, a nyelvre vonatkozó metaforikus reflexiókban is dúskálnak, például: „*Se a föld, se a víz, se a napsütés, hiszen azok nem szavakkal beszélnek.*” (15.) Nem is beszélve a nyelv időbeliségével párhuzamos külső, elbeszélte időre vonatkozó bölcs meglátásokról: „*Alig egy éve él itt, s mégis, mintha már évek teltek volna el.*” (16.) Kőrösinél az elbeszélte s így megjelenített idő kétfelől szorítja satuba a szereplőket, egyfelől a „*zakatoló idő*”, másfelől az „*egyenletes fe-*

ledés” irányából. (150–151.) Ugyanakkor szerzőnk a maga által teremtett időfolyamra mindig távlatosan tekint, mely távlatos perspektívaválasztás ára, hogy az idő sodrában le-lemerülő, majd fel-felbukkanó szereplők sokszor olyan szaporasággal váltják egymást, hogy néhány oldallal fel- vagy letűnésük után bizony könnyen kihullhatnak az „*egyenletes feledés*” befogadói rostáján. Az olvasó inkább az ilyesféle szentenciák jellegzetes zamatára emlékszik, persze csak fátyolosan: „*Lám, múlik csak az idő, s még gondolkodni sincsen időnk, vagyunk, mert ez a legegyszerűbb, a teremtés bármily széles is, szűkös, mint egy ól.*” (123.) (Ezúttal Pilinszky-idézettel.) Az idő távlatosságáról bölcselkedő Kőrösi-próza nagy kérdése, mondhatni legsajátabb időbeli dilemmája: miként lehet a rövid távú nyelvi szépségekből hosszú távú, az olvasó számára tartósan emlékezetes prózát, netán epikus prózát teremteni?

Az idő és a nyelv toposzai mellé Kőrösinél felsorakozik – az alcím távlatos programjának jegyében – a szívé is: „*A jó ember az ő szívének jó kincseiből hozza elő a jókat, és a gonosz ember az ő szívének gonosz kincseiből hozza elő a gonoszokat, csak az nem tud dönteni, akinek már nincs is szíve.*” (127.) Talán újabb prózánk – leginkább a már említett Darvasival (vagy ha jobban tetszik: Szív Ernővel) fémjelezhető – érzelmesen önreflexív irányának három legfőbb témája éppen ez: az idő, a nyelv és a szív. Persze a jó irodalomban mindig is működik e három, de nem mindig kerül ennyire előtérbe valamiféle érzélgős tollú szentenciózuság jóvoltából. Ami persze mindig szép, már-már a túlcsoordulásig szép, például: „*Hiszen téved az, aki úgy hiszi, a teljesség, vagy netán a fájdalomlétküliség volna a boldogság. / Nem, a boldogság egyszerűen csak annyi, hogy elhisszük, nincsen is idő.*” (253.) Sok esetben el is tűnik, feloldódik a mondatokban a szépelegve bölcselkedő szólam adott gazdájá, mondhatni gazdatudata, és egy általános alany osztja a tudást, ráadásul anyagi édességű nyelven, esetenként mennyboltközeli titkokról: „*Vannak, akik úgy hiszik, ha az ember sokáig a napba néz, jobban elfelejti, ami vele történt, a szemén keresztül a vért is átjárja a nap, s mindent kipusztít belőle, ami rossz neki, mindent, ami másokat megfertőzhet.*” És ha valaki kételkedne a mondottak igazságában, olvasson csak tovább: „*Így van ez, így kell, hogy legyen a többi jellel is.*” De ha ez a valaki még ezután is makacsul ellenállna a jelek igazságá-

nak, hát kövesse tovább a jóról, rosszról, emlékezetéről, tapasztalatról, szenvedésről és unalomról szóló súlyos gondolatot: „*És ha nincsen a figyelmem, akkor utólag nem működhet az emlékezet, figyelni kell tehát, még akkor is, ha jó néhány tapasztalatról utólag derülne ki, hogy a szenvedés vagy az unalom milyen keveset ért.*” (282.) És így tovább, a szép mondatokban megszülető (vagy a szép mondatokat megszüelő) bölcs szellem, az elbeszélő és kommentáló tudat nyomában. A nagy vonalakban elmesélt családtörténet előterében az egyik szép gondolat gerjeszti a másikat, szebbnél szebb motívumok fogják abroncsba a kötet szerkezetét, esetenként úgy, hogy az egyik fejezetet záró toposz nyitja a rá következőt; így például a kilencedik fejezetből a tizedikbe nyilván a víz fölött lebegő „*kimondott szó*” öregedő-romló testre alkalmazott hasonlata önállósul egy rövid mondat formájában. (139–140.)

A könyv utalásos megszakításokra épülő, több generációt átívelő családtörténete is ilyen hasonlatértékű motívumok, mondhatni szónokias képek és alakzatok ismétléséből áll össze, mely retorikai minőségek a vágy, a csalódás, a szomorúság és a rezignáció ősi közhelekeit csalogatják elő az olvasói tudat mélyéből. A lelki toposzok hordozói ugyanakkor nem a szereplők, hanem a mézédés nyelvű szerző és a nyalánkságra éhes olvasó. Könyvünkben nem pszichológiailag árnyalt jellemekkel, hanem egymásra utalt retorikai figurákkal, megszemélyesített gondolatokkal találkozunk, akiknek jórészt csak a nevük változik, az adott dinasztikus körön belül – a családalapító Duna menti kovács Flaschner János és Kálovits Ilona terhelt szerelmétől egészen a Durst Árpádba egy életen át reménytelenül szerelmes Liszig. És talán éppen erre a cserebomlásos rokonságra, azon belül felcserélhetőségre, helyettesíthetőségre vagy összekeverhetőségre utalnak a fejezetek alcímeibe foglalt névsorok, például a tizenkilencedik, ÖSSZEGABALYODOTT GYÖKE-REK című fejezetben: (VERONIKA, LISZI, ILONA, MÁRIA). A zárójelben összemarkolt négy női név olyan tetszetős lelki struktúrákra utal, amelyeknek hordozói – noha élő családi kötelekről van szó – leginkább báboknak tűnnek a szerző kezében. Kőrösi bábszínházában az elbeszélő látás- és láttatásmódja, valamint hang-

fekvése – és persze vele párhuzamosan a kötet időszerkezete is – egyre távlatosabbá válik. A mondatok és bekezdések pedig egyre szentenciózusabbá kerekednek. S így végső soron Kőrösi hangja egyre részvéltlenebbé válik, az önmaguk szépségében fürdő mondatfüzerek szenttelen csilingelésévé.

A részvéltlennek tűnő távlatosságot viszont nem tekinthetjük valamiféle flaubert-i gesztusnak, hiszen nem a regényszereplői gárda figyelmesen végigkövetett érzelmi iskolájának, nevelődésének a következménye. A szerző által bábként mozgatott szereplőkkel legfeljebb az történik, hogy a regény végére már ők is tudják azt, amit a szerző már eleve tudott. Miáltal nyilvánvalóvá lesz feleslegességük, például Liszié, mely feleslegesség ugyanakkor megváltható a legfontosabb dolgok „*értéséről*” szóló szép gondolatban: „*Most pedig már érti, hogy az elmúlás korántsem olyan rémületes dolog, ha eléggé közelről nézzük.*” (283.) A végső tudás fényében, könyvünk utolsó oldalain újra összerendeződik minden, végérvényesen egymás mellé kerülnek a kulcsmotívumok, így például három egymást követő rövid bekezdésben 1. a kesernyész férfit, 2. az ég felé legyintés visszakézből, valamint 3. a bent rekedt káromkodás vagy sóhaj. (284.) S mindezek után – fokozódván mintegy a fokozhatatlan – a legutolsó két oldal szebbnél szebb mondataiban valószínűs szentenciaözönt kap útravalóul a könyvtől búcsúzó olvasó, ilyesféle Kőrösire jellemző felütésekkel: „*Nem szabad megtudni, hogy...*”; „*Persze, nem úgy találod meg...*”; „*Azt mondják, minden ember...*”; „*Vannak, akik szerint a világban...*”; „*A történetünk, mint minden történet...*” (286.)

Ja, igen. Vajon azon túl, hogy a címbe foglalt női testrészt is motívuma a könyvnek, noha éppenséggel nem a legmeghatározóbbak közül való, és hogy az alcím (HAZÁNK SZÍVE) szerzőnk előző könyvének címére utal (BUDAPEST, NŐVÁROS), amely viszont így visszautal minket jelen kötetünk címéhez (MILYEN EGY NŐI MELL?) – tehát mindezekon túl: miért a cím, és miért az alcím? Mindenesetre szép, mindenféle mögöttes szándék, érdek vagy értelem nélkül is. Mint ama bizonyos tájéka a női testnek.

Bazsányi Sándor

BANYU LEVELEI MINYUSZKÁNAK

*...or not to be. Molnár Ferenc levelei Darvas Lilihez
Összeállította Varga Katalin
Argumentum/Petőfi Irodalmi Múzeum, 2004.
145 oldal, 3200 Ft*

A világhírré szert tett színpadi szerző és regényíró háromszor nősült. Elsőként 1906 májusában feleségül vette a főszerkesztője lányát. Kettős diadal volt ez Molnár számára. Egyrészt azért, mert Ady elől szerette el Vészi Margitot, másrészt azért, mert az öreg Vészi határozottan ellenezte a házasságot, féltette elsőszülöttjét a bohém, italozó, kimaradozó és borközi állapotban brutális fiatal zenitől. A frigy nem tartott sokáig. Még meg sem született Molnár Ferenc egyetlen gyermeke, Márta, az áldott állapotban lévő Vészi Margit máris hazamenekült a szüleihez. Orra nyergén a rabbiátus férj okozta seb maradandó hegével. A szétköltözés idején Molnár megírta élete egyik legjelentősebb színművét, a *LILJOM*-ot, amely nem utolsósorban arról szól, hogy ha egy férfi megüt egy nőt, akit szeret, az ütést simogatásként kell fogadni. Vészi Margit nem értett egyet e felfogással. Az egyre sikeresebb író hamarosan újabb harci tettel büszkélkedhetett. Meghódította a korszak legragyogóbb primadonnáját, Fedák Sárít. Ez a hölgy nem bánta, ha ütik, szívesen verekedett lovagjával. De éveken át nem keltek egybe, és nem költöztek össze. Molnár a közeli legénylakásából járt át Fedák Dunára néző lakosztályába. Mialatt az író világháborús haditudósítóként működött, a primadonna fűvel-fával csalta. A harc-térről hazatérő riporterrel kaján barátai közölték is, hogy távollétében Zsaza többekkel lefeküdt. „De pénzért csak velem” – hangzott válaszképpen Molnár *bon mot*-ja. Majd egy szép napon, idősebben, belebolondult a húszéves shakespeare-i Júliába, Darvas Lilibe. Ekkor következett a második házassága. Fedákkal. Zsaza ugyanis kijelentette, hogy csak akkor szakít, ha Molnár elveszi feleségül, azután annak rendje-módja szerint elválik, és nagy összegű végkielégítést fizet neki, dollárban. Így is lőn. 1922 októberében zajlott le a különös esküvő, s közben a vőlegény ötfelvonásos színdarabot

írt Darvas Lilinek *ÉGI ÉS FÖLDI SZERELEM* címmel. Fedák Sárival kötött házassága alkalmából sportzakóban jelent meg az anyakönyvvezető előtt, amiért az egyik tanúja megróttta. „Szmokingot csak premierre öltök” – mondta Molnár. 1925-ből származik drámája, az *ÜVEGCIPŐ*, amelynek egyik főhőse az idősödő, derék iparos, akibe beleszeret a kis cselédleányka.

Körülbelül itt tartunk Molnár Ferenc és Darvas Lili életrajzában, amikor levelezésbe kezdenek. Az író születése 125. évfordulója alkalmából parádés kiállításban, ötszáz példányban megjelentetett gyűjtemény, az *...OR NOT TO BE* első hat darabja még házasságuk előtt kelt, a többi levél már a hitese feleséghez szól. 1926-ban volt az esküvőjük, ugyanabban az évben, amikor Molnár leánya, Márta, tizenkilenc évesen beleugrott első frigyébe.

Különös pár volt Molnár és Darvas, s nem csak a korkülönbség miatt. Az író magához akarta kötni a szép, fiatal lányt, akiből hirtelen-váratlan lett híres színész. Az érett és befutott férfiakat kedvelő Lili pedig, bizonyos feltételekkel, hajlandó volt olyan házasságra, ami számára jómódot, színházi karrierlehetőségeket ígért, és azt a rangot, hogy a nagy Molnár Ferenc hitveseként tarthatták számon. Nem is vált el sohasem.

Ami valóban különössé tette ezt a házastársi kapcsolatot, az az egybekelésük feltétele volt. Mint a kötetben közölt, kissé maníros levelekből is kiviláglik, Molnár imádtam Darvast. A megszólítás kezdetben „*drága szívem*”, „*aranymom*”, s a mondatok érzelmfűtöttek: „*szeress engem, mert én nagyon és végleg benne vagyok*”, „*én egy ilyen párduccal akarok élni, mint te...*”

Ezután azonban meghökkentő levélrészlet következik: „*minden évben egyszer egy hétig én vagyok a te érzéki szerelmed*”.

Házasságkötésük után találkoztak, laktak egyazon luxushotelban, túráztak Európa legszebb vidékein („*van-e kedved autó-álarban kószálni öreg pajtásoddal?*”), együtt készültek Molnár-színművek előadására, de nem költöztek össze, és a házáséletük nem volt folyamatos. Darvas Lili nagy összegű ellátmányt, szép ajándékokat kapott a férjétől, bizonyára az évente néhány hétig tartó érzéki szerelmet is letudta, de megmaradt független nőnek. Valószínű, hogy ágytársként hűségesebb volt az igen jóképű, korban hozzá illő, már húszéve-

sen filmsztár bécsi színészhez, Hans Járayhoz (1906–1990), mint Molnárhoz. Járay mindannyiuk amerikai emigrációja után, Hollywood mellett New Yorkban is ott volt, igaz, akkorra Molnár Ferenc szintén talált magának szeretőt Bartha Vanda személyében. (A könyv jegyzetei szerint az *Anschluss*t követően, 1938-ban, Lili és Járay együtt hagyták el Bécsset, rövid ideig Zürichben tartózkodtak, majd Amerikába hajóztak.)

Lehet, hogy az írónak 1936 táján szándékában volt budapesti otthonot teremteni. Szép villát vásárolt a budai Városmajor mellékén, a Nyúl utcában, de azután mégsem költöztek be. A rá következő évben járt Molnár életében utoljára Magyarországon Darvassal, a DELILA hazai bemutatója alkalmából. A ház átépítése még folyamatban volt, a Hungária Szállóban laktak. Az író monoklisan, szalmakalaposan végigsétált a Korzón, gyönyörködött a nyárvégi napfényben fürdő budai panorámában, a szép ívű hidakban, s többé nem tette be a lábát az országba. A villát Márta lányára íratta, aki beköltözhetett oda második férjével, Sárközi Györggyel, velem mint újszülöttem, továbbá az első házasságából hozott két gyerekkel.

Lili bájos ifjú párdúc volt, esetében csődöt mondott Molnár szadizmusa. Anyám állítása szerint az történt, hogy amikor először akarta megütni, felragadott egy bronz gyertyatartót: „Feri, ha hozzám nyúlsz, úgy váglak fejbe, hogy a mentők visznek el.”

Míg a frigy előtt az író „drága szívem”-nek vagy rá jellemzően „drága fiam”-nak szólított leveleiben Darvast, a házasságkötés után játékosra vált a megszólítás. Előbb „Pumiszkám” volt, majd „Mínyuszkám”. S önmagát olykor „Banyu”-nak nevezte Molnár. (Bár az aláírás mindig „Feri”.) E becézések etimológiáját csak találgatni lehet. Nem tudom, mellékelt-e filológiai magyarázó jegyzeteket a levéltáshoz Darvas Lili, amikor azt a Petőfi Irodalmi Múzeumban deponálta.

Tudjuk, miért szólította Ady Endre a fiatal feleségét, Boncza Bertát Csacsinszkinak, hogyan ragadt a hölgyre életre szólóan a becenév. Bertuska nevezte kedveskedve Csacsinszkinak Adyt, ennek utána Ady Csacsinszkinak Bertát, ebből rövidült a Csinszka. De a Mínyuszkával és a Banyuval nem nagyon tudunk mit kezde-

ni. Talán „nyuszi” rejtezik e nevek mögött. Lehet kajánul „minuszkát” asszociálni a Mínyuszkához, elvégre s utóvégre Darvas Lili huszonnégy évvel volt fiatalabb a férjénél. Gajdó Tamás, az *Argumentum/PIM*-kiadványban olvasható, jól megírt, adatgazdag kísérőtanulmány szerzője utal arra, hogy az idősebb férfi és ifjú lány viszonyának témáját is pedzso ÜVEGCIPŐ-ben elhangzik ez: „*Hetven év múlva ő lesz kilencven, én meg száztizennyolc, akkor azt fogják mondani: két öreg ember.*” Baráti körben Molnár frapánsabban fogalmazott: „Száz év múlva Lili százhuszonnégy éves lesz, én száznegyvennyolc, a korkülönség alig fog látszani.”

A leközölt faksimile levélreprodukciókból is látható, hogy Molnár Ferencnek gyönyörű kézirása volt (az olvasható írásra rászorultak a hajdani szerzők, az írógép előtti időkben), és színpadi szerzőként szokhatott rá a színes ceruzás jelzésekre, kiemelésekre. Mikor (valószínűleg 1936-ban) a cannes-i Carlton Hotelből küldött levelet Lilinek, a zárómondat előtt két rövid vonalat rajzolt a papírra késsel és pirossal. E mellé biggyesztette oda: „*Micurka üdvözléte*”. Mi ez? Vezér Erzsébet készített beszélgetést Budapesten a New Yorkból hazalátogató színművésznővel. Eszerint Molnár tucatnyi ceruzát tartott egy dobozban, s a „*tárgyak életre keltek nála*”. Kedvence volt az egyik felén piros, a másikon kék ceruza. Ez volt Micurka.

Lehet lélektanilag elemezni e jelenséget.

A jól jegyzetelt kötetből megtudjuk, honnét érkeztek Banyu táviratai vagy levelei Mínyuszkához. Főleg Budapestről, a bécsi Imperial Hotelből, Münchenből, Párizsból, a Rivieráról, a velencei Danieli Szállodából, Karlsbadból, Genfből, San Remóból. Kár, hogy kevés kivétellel nem derül ki, hol tartózkodott akkor éppen a címzett.

Az utolsó európai üzeneteket, a genfieket és a San Remó-iakat már aggodalom színezi. Menekülés Hitler elől. 1939 telén Molnár Ferenc egyetemista ifjúsága kedves városában, a nyugodt és szolid Genfben időzik, és várja, milyen hajóval juthat ki Amerikába. Ekkor, kivételesen, a lányáról is szó esik. „*Márta szokott írni, elég jól vannak, ő birsalmasajtot főz, és azzal kereskedik.*” Sárközi Györgyöt, mint zsidó születésű katolikus költőt, miniszteriümi kivételező levele ellenére már nem sokáig tudta alkalmazni az Athenaeum Könyvkiadó, sajnálattal elbocsátották.

Anyám tehát birsalmasajtot árult, és megtanult műstoppolni. Valamiből élnünk kellett.

Molnár 1940 első napjaiban szállt hajóra Genovában, és 1940. január 12-én, a hatvankettedik születésnapján érkezett New Yorkba. Ritkán reprodukált fotó mutatja a gazdag képanyagot tartalmazó könyvben, amint a Rex óceánjáró éttermében vígan vacsorázik Lóránt Istvánnal (Stefan Lorant), a sikeres képeslap-szerkesztővel. Két napja tartózkodott New Yorkban, amikor levelet írt Pestre, Roboz Imrének: *„Kedves Imre... idejöttem, ha lehet, csak három-négy hónapra, Isten segítségével... Barátaink végtelenül kedvesen fogadtak. A hajónál (Gilbert) Miller és az újságírók, a magyar kolóniából: Lili, Gaál Franci, Szirmai, Incze... Göndör, Bús Fekete.”*

Csak hónapokra szándékozott kimenni? Nem hihető. Tisztában volt az európai hely-

zettel. A HAMLET híres mondatát idéző, filozófáló színdarabját írta ...OR NOT TO BE, azaz ...VAGY NEM LENNI címmel. Nem volt mestermű. Molnár Ferenc nem tért vissza Európába. Az ott történtek depresszióssá tették. Bezárkózott lakhelyére, a Plaza Hotel nyolcadik emeletén. Lili nem messze bérelt lakást. Rendszeresen ebédeltek együtt hármasban, Molnár Ferenc, felesége, Darvas Lili s a Plaza felsőbb emeletén elhelyezett szerető, Bartha Vanda, akit az író a titkárnőjének nevezett, s önzően kihasznált. Vanda öngyilkossága után Molnár végképp összeomlott, 1952 áprilisában, gyomorrákműtét közben meghalt. A Linden Hill temetőben hantolták el. Sírkövére Darvas Lili vésette az idézetet: *„Te csak most aludjál, Liliom...”*

Sárközi Mátyás